

Kozma Tamás
kozmat@ella.hu

A Bologna-folyamat: hatások és lehetőségek

*Előadás a HEFOP 3.3.3 program keretében (Eszterházy Főiskola, 2008. szeptember 2.)
Összefoglaló és prezentáció*

Bevezetés

A Bologna-folyamatról (BF) ebben a körben már beszélgettünk. Akkor körvonalaztuk a BF hátterét. A jelenlegi előadás részben új ismereteken alapszik, részben pedig elmélyíti a régit. Az új ismeretek forrása a BCE-kutatás (*The Bologna-process in Central Europe*), amely országosan kiemelt kutatás volt a Debreceni Egyetem Felsőoktatási K+F Központjában 2007-08 között. Eredményei rövidesen kötetben is napvilágot látnak. Itt most a legfontosabb fölismeréseket foglalom össze. Az összefoglaló struktúrája: a) A BF alapidokumentumai; b) A BF Nyugat-Európában; c) A BF Kelet-Európában.

A BF alapidokumentumai

Sokan hivatkoznak rájuk, de csak kevesen olvasták. Megtalálni is nehéz őket. Növeli a nehézséget, hogy csak különféle – nem egyszer eldugott – honlapokon érhetők utol, és főként hogy angolul vannak. Az említett kötetben újra fordítottuk és közreadjuk őket. Legfontosabb üzenetük, hogy két Bolognai Nyilatkozat van (1988, 1999), és ezek szögesen eltérnek egymástól. Az 1988-as nyilatkozat (*Magna Charta Universitatum*) az európai egyetemek rektorai által elfogadott szöveg, amelyben az európai egyetemi tradíciók fenntartását követelik kormányaitól (kutatói és oktatói szabadság, a tanulás szabadsága: szabad tárgyválasztás), az intézmény önkormányzatisága (lényegében az 1968-as reformok eredményei). Az 1999-es nyilatkozatot számos európai nemzetállam felsőoktatási miniszterei fogadták el. Ez utóbbiban fogadalmat tesznek, hogy 2010-ig átalakítják országaik felsőoktatási rendszerét. Ez tehát a kormányok szándéknyilatkozata arról, hogyan reformálják meg az európai felsőoktatást. Ezt a reformot nevezték el az „európai felsőoktatási terület” kialakításának. A reform előírja a több szakaszú képzést, az ellenőrzést a minőségbiztosítás révén, a hallgatói mobilitást egy európai kreditrendszer kidolgozásával, valamint az ún. „európai dimenzió” bevezetését a felsőoktatásba (magyarán: európai ismeretek közös tanítását).

A BF Nyugat-Európában

A BF 2010-ig tart (a hivatalos nyilatkozatok szerint). Lényegi célja, hogy megőrizze, fölfrissítse, egy szóval modernizálja az európai típusú felsőoktatást. Ennek a felsőoktatásnak a jellemzői: elméletigényesség, állami fenntartású intézmények a közszférában, közalkalmazotti jogállású oktatókkal. A BF nem ismeri sem a piacosítást, sem az alternatív fenntartókat (önkormányzati, regionális, kisebbségi, vállalkozói, egyházi stb. intézmények). Amelyik intézmény igazodik ehhez, az a BF folyamán legitimitást nyer, mert fenntartója, az állam garanciát vállal érte – cserébe azért, hogy az egyes intézmények elfogadják ezt a jogállást. Amely intézmény (vagy fenntartó) nem kíván igazodni, az kisodródhat és a margóra kerülhet. Az említett alternatív fenntartású egyetemek fokozatosan beilleszkedhetnek vagy pedig megszűnnek. A BF a hallgatókat visszasorolja oda, ahová 1968 előtt tartoztak: a közjóként számon tartott európai felsőoktatás kliensei közé. Mindezt sajátom, eufémisztikus szóhasználatával fejezik ki az említett alapidokumentumok.

A BF Kelet-Európában

A BF Kelet-Európában a folyamatban lévő rendszerváltozások hivatkozásává vált. A rendszerváltozások első szakaszában (1990-es évek) a nemzetállamok kormányzatai arra törekedtek, hogy kiépítsék saját felsőoktatási rendszereiket, amelyek különböztek mind a szovjet hatásra létrejött felsőoktatástól, mind az egyéb „birodalmi” felsőoktatásoktól (pl Jugoszlávia, Csehszlovákia, Szovjetunió). A nemzeti felsőoktatási rendszerek hivatása az volt, hogy alátámasszák és kifejezzék a nemzeti identitásokat. A rendszerváltozások második szakaszában – közeledve az Európai Unióhoz – a nemzetállami felsőoktatásokat az „európai felsőoktatási terület” részévé, azaz eurokonformmá kellett tenni. Így ugyanazok a politikusi és szakértői körök, amelyek az előző évtizedben a felsőoktatási rendszerek önállósításán munkálkodtak, most épp fordítva: e felsőoktatási rendszerek szabványosításában működnek közre. Minden törekvés legitimációja a BF-ra való szüntelen hivatkozás – miközben a BF önmagában is legitimitásválsággal küzd. Hiszen a brüsszeli bizottságnak nincs fölhatalmázása a nemzetállamok oktatásügyébe beleszólni. Így árnyékszervezetek alakulnak ki – a nemzetállamok és a brüsszeli bizottság között -, amelyek féllegitim módon szervezik a BF-ot.

Tanulságok

A legfontosabb tanulság, hogy a BF-ban minden intézménynek – minden oktatáspolitikai aktornak – meg kell legyen a saját stratégiája. Csak önálló célok kitűzésével és stratégiai elgondolásokkal tudjuk kihasználni a BF nyújtotta előnyöket (és csökkenteni a hátrányokat). Alaposan ismerni kell a BF dokumentumait, hogy e dokumentumokra hivatkozva maximalizálhassuk előnyeinket és minimalizálhassuk hátrányainkat (a dokumentumok önellentmondásosak és féllegitimek; hivatkozásra alkalmas passzusokat mindnyájan találhatunk benne, nemcsak a kormányzat). A BF-ba kreatívan kell bekapcsolódni – az egyoldalú elutasítás csak szűkíti az intézményi és egyéni mozgástereket. A végeredménnyel – közjóként kezelt állami felsőoktatás – egyetérthetünk, hisz ebbe nőttünk bele. Egyúttal pedig sikeresebben kerülhetjük ki azokat a buktatókat, amelyeket az eltérő kormányzati felsőoktatáspolitikák erőltetnének az intézményekre.

Prezentáció

(külön file-ban mellékelve)